

1969 ou 1979

Yetişkinlerin Uzaktan Eğitimi Üzerinde Açık Üniversite Konferansı*

UZAKTAN ÖĞRETİM UYGULAMASININ
TÜRKİYE'DEKİ DURUMU

Dr. İlhan ÖZDİL**

KISA BİR TARİHSEL PERSPEKTİF

Türkiye'de «Uzaktan Öğretim» çalışmalarının içinde bulunduğu durumu daha iyi anlayıp değerlendirebilmek için, konuya tarihsel bir perspektiften bakmakta ve sorunu bu açıdan sunup değerlendirmekte yarar vardır. Son ikiyüz yıllık Türk Tarihi bir yapısal/toplumsal dönüşüm ve çağdaşlaşma tarihidir. Osmanlı İmparatorluğu tarafından modernleşme yolunda orduda girilen ilk sınırlı değişiklikleri tanımlayan «İslahat» hareketi, daha sonra Cumhuriyet döneminde «İnkılâp» reform, devrim hareketine dönüştü. «İnkılâp» terimi toplumun geleneksel yaşam biçimlerini kavramlarını ve kurumlarını çağdaş Batı akılcılığının fikirlerine göre toptan değiştirmeyi amaçlayan bir Devlet Kuramını ifade ediyordu.

Ünlü bir tarihçi ve bilim adamının dediği gibi, modern Türkiye'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün gerçekleştirdiği önceden düşünülüp taşınılmış ve sistemleştirilmiş devrimci program, sanki Batı dünyasındaki Rönesans, Reformasyon, laik bilimsel zihniyet devrimi; Fransız Devrimi ve endüstriyel devrim'in tıpkı bir teleskop gibi içiçe tek bir ömür süresine sıkıştırılmış bir modelinden farksızdı.

Uluslarüstü teokratik ve otokratik bir imparatorluğun, radikal biçimde ulusal, laik ve demokratik bir devlete dönüşmesi, durmadan artan ve baskısını heran duyuran, kapsayıcı iyi örgütlenmiş ve etkili bir eğitim sistemine gereksinme duyulmasına yol açtı. Bu durumda

*Bu bildiri, Açık Üniversitenin düzenlediği, Yetişkinlerin Uzaktan Eğitimi Konferansında Dr. İlhan Özdil tarafından sunulmuştur.

**Milli Eğitim Bakanlığı eski müsteşarı.

toplumun tüm kesimlerine olanakların elverdiği en kısa sürede ulaşmak gerekiyordu. Yukarıda tanımlanmış bulunan dönüşüm sürecinin, kırsal-tarımsal bir toplumun kentsel-endüstriyel bir topluma geçişini belirleyen yapısal değişiklikler nedeniyle, son otuz yıldır daha da hızlanmış olması üzerine, yeni öğrenme biçimleri bulma sorunu, yaşamsal bir önem kazandı.

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983), ekonomik sosyal ve kültürel kalkınmanın uzun vadeli hedeflerini gerçekleştirmede eğitimin oynadığı rolü daha da etkili biçimde vurgulamakla kalmamış, bunun yanı sıra, değişik terimlerle de olsa, belki de ilk kez uzaktan öğretimin eğitim sisteminin tümü içindeki rolünü açıkça ortaya koymuştur. Daha önce yayımlanmış bulunan Kalkınma Stratejisi Dokümanı'nda belirtildiği üzere, Plan; eğitimin fırsat eşitsizliklerini giderecek, eğitimle kalkınma istekleri arasında sıkı bağlantı kuracak, çocuk ve gençlerin daha bağımsız düşünmeye yönelmelerini sağlamak ve onları üretici bir yaşam ile yerel ulusal sorunların çözümüne etkin olarak katılmaya hazırlamak amacıyla, yaparak-yaşayarak ve araştırarak öğrenmeyi vurgulayacak biçimde düzenlenmesini istemektedir. Buna koşut olarak da, Kalkınma Planı, ülkenin insangücü gereksinmelerini karşılama bakımından mesleki ve teknik eğitimin önemini ortaya koymakta, müfredat programlarında genel ve mesleki eğitim ile mesleki yetiştirmenin rollerini yeniden düzenleyerek, daha büyük bir mesleki mobilite ve geçişlilik olanağı sağlama gereksinmesine değinmekte ve örgün eğitimin bir parçası olarak, çıraklık eğitiminin kapsam ve niteliğinin geliştirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Son olarak da, plan; yaygın eğitimin genişletilmesi gerektiğini vurguluyarak, yaşamın değişik basamaklarında bulunan her yaştaki insanların, eğitim ya da öğretimin avantajlarından yararlanmalarını sağlamak amacıyla, uzaktan öğretim ve öğrenimin tüm olanaklarının hizmete sunulmasını istemektedir.

Planda ayrıca, dönem sonuna kadar temel eğitim ilk devresinde (halen % 87,1 olan) okullaşma oranının yüzde yüze; ikinci devresinde (halen % 34,2 olsa) okullaşmanın % 60'a; ortaöğretimde (%12,5 dolaylarında bulunan) okullaşma hızının % 37'ye; ve yükseköğretimde (halen % 7,2 düzeyinde görünen) okullaşma temposunun da % 15'e çıkması öngörülmektedir.

Bu verilerin incelenmesinden de anlaşılacağı üzere, önümüzdeki yıllarda eğitim kesimi için saptanan hedefler oldukça tutkulu ve büyük hedeflerdir. Bu nedenle de bu çaptaki hedeflerin sadece geleneksel yol ve yöntemlerle gerçekleştirilmesi, hemen hemen olanaksızdır. Ortaöğretim okullarından mezun olanların sayıları ile bu kimseler için yükseköğretimin sağladığı sınırlı olanaklar arasında

durmadan büyüyen dengesizlik biçiminde 1950'lerde ortaya çıkan yeni eğitim, bu gerçeğin daha belirgin hale gelmesine yol açmıştır. Ancak gerekli önlemlerin alınmaması nedeniyle, durum sonunda sosyal bunalım noktasına gelip dayanmıştır. Nitekim 1970'lerde yükseköğretime girmek için gerekli hakka sahip olup da başvuruların sayısı, yükseköğretimde var olan yerlerin sayısından on kat daha fazla idi.

EĞİTİM SORUNLARINA YENİ YAKLAŞIMLAR ARARKEN

Yukarda dile getirmeğe çalıştığımız sorun, daha birçoklarının da buna eklenmesi üzerine, Hükümeti ve eğitim makamlarını, ülkedeki yüksek nitelikli insan gücü gereksinmesinin giderek arttığı bir ortamda, alternatif çözümler aramaya ve önlemler almaya zorladı. Bu arayış uzaktan eğitim seçeneğinin, birinci derecede önem taşıyan bir konu olarak, eğitim gündeminin başında yer almasına yol açtı. Yükseköğretime devam niteliğini kazanmış, herkese bu düzeyde bir yer bulmayı vaad etmiş olan hükümet, 1974 yılında bu sözün yerine getirileceğini ve bu amaçla da var olan kurumlardan tam anlamıyla yararlanmanın yanı sıra, «Açık Üniversite» modeline benzer bir yaklaşımla, çok araçlı uzaktan eğitim olanaklarının seferber edileceğini kamuya duyurdu. Buna koşul olarak, 1974'de bu doğrultuda iki girişimde bulunuldu. Bu girişimlerin ardında yatan ana fikir, eğitim teknolojilerinden ya da başka bir deyişle, uzaktan öğretim yönteminden yararlanmaya ağırlık vermek suretiyle, ulusal yükseköğretim sisteminin kapasitesini arttırmaya yardım etmek ve bu amaçla da bu yöntemleri iki pilot kurumda deneysel olarak uygulamaktır. Bu deneysel yaklaşımın asıl amacı, planda öngörülen hedefleri gerçekleştirme bakımından genel ve teknik eğitim alanında karşılaşılan öğretmen eksikliğini giderme yollarını ortaya koymak, alternatif kaynak ve teknolojilerin sağladığı avantajlardan yararlanmak suretiyle geleneksel sistemin yetersizliklerinin nasıl giderileceğini belirlemek, program geliştirme ve teknik hizmetler için eleman yetiştirme yollarını sergilemek ve öğretmen yetiştirmedeki birim maliyetlerinin nasıl düşürüleceğini göstermektir.

Aşağıda kısaca açıklanan bu girişimler için, UNESCO ve OECD'nin işbirliğine dayanan ve Milli Eğitim Bakanlığı tarafından uygulanan, «Çok-araçlı eğitim»e yönelik bir UNDP Projesi'nin desteği de sağlanmıştı. Proje Deneme Yükseköğretmen Okulu'nda (DYÖO) ve Mektupla Öğretim Merkezi'nde (MÖM) uygulanıyor ve aynı zamanda Film-Radyo-Televizyonla Eğitim Merkezi (FRTEM) ile, gerektiğinde Türkiye Radyo Televizyon Kurumu'nun (TRT) hizmetlerinden yararlanabiliyordu.

DENEME YÜKSEKÖĞRETMEN OKULU (DYÖÖ)

Mart 1974'de oluşan «EĞİTİM TEKNOLOJİSİ STRATEJİ ve YÖNTEM KOMİTESİ», yeni müfredat programları ve yöntemleri geliştirmek amacıyla bir deneme merkezi kurulması gerektiğine karar verdi. Bunun sonucu olarak kurulması gerçekleştirilen Deneme Yükseköğretmen Okulu (DYÖÖ), kendi bünyesinde yürütülen öğretimin bir kısmının kapalı devre televizyon sistemi ve diğer görsel işitsel araçlar yoluyla sağlanmasını amaçlıyordu. Bu yaklaşım yoluyla, DYÖÖ öğrencilerinin çağdaş eğitim teknolojisini değişik düzeylerdeki okulların yanı sıra tüm ülkedeki yaygın eğitim merkezlerinde en iyi biçimde kullanmayı öğrenerek yetişecekleri umuluyordu. Deneysel çalışmalarla görevli personelle birlikte, DYÖÖ'nda hizmet eden diğer öğretmenler, daha ziyade, müfredat programı geliştirme, yeni öğretme ve öğrenme yöntemleri tasarlama, eğitim materyalleri ve değerlendirme etkinlikleriyle uğraşacaklardı.

MEKTUPLA ÖĞRETİM MERKEZİ (MÖM)

İlk kuruluşunda, mesleki ve teknik alanda mektupla öğretim kurslarıyla ilgilenen bu merkez, söz konusu proje kapsamı içinde, tüm ülkeye yayılmış 21 Eğitim Enstitüsü'nde kayıtlı bulunan elli binden fazla öğrencinin yararlanacağı 65 çeşit konu alanında öğretim ve öğrenim materyalleri geliştirmekle görevlendirilmişti.

Eğitim sistemine uzaktan öğretim alanındaki yeni deneylerin avantajlarını sunmayı amaçlayan bu girişimler, gerçekten de pragmatik bir yaklaşımla, öğretim elemanlarının sayısında niceliksel bakımdan hızlı bir artış sağladı. Bununla beraber bu deneysel girişimlerin amacı bundan ibaret değildi. Şunu önemle belirtmek gerekir ki, daha başlangıçtan itibaren, geniş kapsamlı bir «Açık Üniversite» kavramı bu deneysel girişimlerin nihai amacı olarak öngörülmüştü. Bunun yanı sıra yüksek eğitimden başka eğitimin diğer büyük kesimlerinde de, hem şimdi hem de gelecekte, eğitim teknolojisinin kullanılması ile büyük yararlar sağlanacağı anlaşılmış bulunuyordu. Hızlı nüfus artışı, kentleşme sürecinde meydana gelen patlama ve bunlara ek olarak yetişkinlerin (Okuma-yazma, kırsal kalkınma, endüstriyel istihdam gibi alanlarda) çeşitli tip ve düzeylerde eğitim gereksinmelerinin giderek artması, temel eğitimin evrenselleştirilmesi ve bu eğitimin az ve seyrek nüfuslu bölgelere yayılması gibi sorunlar, politikacıları ve eğitimcileri uzaktan öğretim yöntemine ya da, başka bir deyişle, kitleye yönelik eğitim teknolojisine başvurmak zorunda bıraktı.

Ancak bu çalışmaların konselide edilmesi ve niteliksel bakımdan geliştirilmesi zamanı gelip çattığında, bu önemli girişim ve de-

neylerden bir tanesi, ani olarak durduruldu. Eylül 1975'de giderek geleceğin «Açık Üniversite»sinin yapısal çekirdeğini oluşturmaya başlayan Deneme Yükseköğretmen Okulu, okul altyapısının başka amaçları için kullanılacağı ve «Öğretmenlerin değişik kurumsal modeller içinde yetiştirilmesinin uygun bulunmadığı» gerekçelerine dayalı bir Bakanlık onayı ile kapatıldı. Mektupla öğretim merkezine gelince, YAYGIN YÜKSEKÖĞRETİM KURUMU (YAYKUR)'nun kurulması üzerine bu merkezin yazgısı 1975 Eylül'ünde yeni bir araca doğru yönlendirildi ve Merkez, bu yeni kuruluşla bütünleşti.

YAYGIN YÜKSEKÖĞRETİM KURUMU (YAYKUR)

Her ne kadar, yeni ve değişik bir isim altında sunulmuş ise de, YAYKUR girişimi, uzaktan öğretim kavramına bağlı kaldı.

Bununla beraber, uygulama hemen hemen sistemden bağımsız ve tümleşik bir örgütsel çerçeve içinde sürdürüldü. Bu yeni girişim için öngörülen amaçlar şöyle özetlenebilir :

Üniversiteye ya da yükseköğrenim kurumlarından birine girme olanağını bulamayan ortaöğretim mezunları için toplumun gereksinme duyduğu alanlarda eğitim ve öğretim sağlamak;

Bu hedefin gerçekleştirilmesi için de eğitim teknolojisi ve uzaktan öğretim yaklaşımlarının olanaklarından tam anlamıyla yararlanmak.

Daha önceki deneysel girişimlerde olduğu gibi bu girişimin de nihai amacı, sistemi en kısa zamanda, bölgesel büroları ve alt birimleriyle birlikte bir şebeke oluşturan, bir «Açık Üniversite»ye dönüştürmektir.

Bu girişime baştan beri egemen olan kavramsal ve ondan da öte, örgütsel-kargaşa, birbiriyle çatışan politik motiflerin varlığı, dikkatli bir araştırma, planlama ve denemeye dayalı sağlam temellerden yoksun eğitim programlarının hizmete sunulması, yürürlükteki eğitim sisteminden hemen hemen tamamiyle soyutlanmış, insangücü piyasasının isterlerini dikkate almayan, örgün nitelikte mesleki «Yüksek eğitim»in gereğinden fazla yaygınlaştırılması, ciddi ölçülere varan nitelikli öğretim elemanı yokluğu ve bireyselleştirilmiş uzaktan öğretimin gerektirdiği çok-araçlı tümleşik yaklaşımın özelliklerini umursamayıp, çok geçmeden, bu kurumu önce durgunluğa, sonra da başarısızlığa sürükledi

GELECEGE BAKIŞ — OLANAKLAR, OLASILIKLAR BEKLENTİLER

Soruna «UZAKTAN ÖĞRETİM» açısından bakıldığında, bu konuda Milli Eğitim Bakanlığı'nın nihai amacı, eğitim sisteminin tüm-

leşik bir boyutunu oluşturan, bir «AÇIK EĞİTİM» sistemi kurmak ve geliştirmektir. Bununla beraber, bu amacın gerçekleştirilmesi, bazı radikal nitelikte politik ve ekonomik kararların alınmasını gerektiren, uzun zamana bağlı bir süreç olduğu için (bu satırların yazıldığı zaman) yönetim, YAYKUR denilen örgütü yeni baştan düzenlemek yerine, bu «Kuruluşun» karşı karşıya bulunduğu ivedi sorunlara çözüm getirmeye çalışmaktadır. Bu yaklaşıma ilişkin olarak, Bakanlık tarafından başlıca iki önlem alınmıştır. Bunlardan ilki, YAYKUR'a bağlı örgün nitelikteki mesleki yüksek eğitim okullarını, yürürlükteki mesleki ve teknik eğitim sistemiyle birleştirmek, ve ikincisi de açık eğitim» yaklaşımını, öncelikle ilkokul öğretmenlerinin iş-başında yetiştirilmeleri amacıyla yönelik olarak kullanmaktır. (Bu satırların yazıldığı sırada iş başında bulunan) Yönetim, daha önceki uygulamalardan kazanılmış deneyimlerin ışığında, «Uzaktan Öğretim»i, kendi başına bir sistem olduğu kadar bir «servis» olarak da kabul etmiş ve bu anlamdaki «Uzaktan Öğretim»in eğitim sisteminin tamamlayıcı bir boyutu olduğu görüşünü benimsemiştir. Orta-Öğretim sonrası eğitimi yeniden düzenlemeyi amaçlayan Üniversiteler Yasası Tasarısı'nda (zamanın Hükümeti), Uzaktan Öğretim'i gerçekleştirmek için gerekli alt yapı ve teknolojiye sahip bulunan yükseköğretim kurumlarından birini AÇIK ÜNİVERSİTE'yi kurmakla görevlendirmiş bulunmaktadır.

Eğitim sistemine eklenen bu yeni boyutla, sistem, tüm yaş gruplarına erişmeyi, kitleleri örgün ve yaygın eğitim olanaklarından yararlandırmayı, ve bu yolda daha çok fırsat eşitliği ve daha büyük çapta sosyal adalet sağlamayı ummaktadır.

SONUÇ

Türkiye'deki Uzaktan Öğretim'in öyküsü, umut ve özenle başlayıp da sonradan sorumsuz bir serüvene dönüşmüş bir girişimin dramatik öyküsüdür. Uzaktan eğitimin sağladığı olanaklardan yararlanmaya karşı ilgi duyanlar için, gelecekteki çabalarını yönlendirme bakımından, bu dramatik öyküden çıkarılacak bir çok yararlı ders vardır. Kendi yaşantımız (uzaktan öğretimin sisteme kazandırılması konusunda) şunu göstermiştir ki; eğitim sisteminin tümünden soyutlanmış; açık seçik belirlenmiş amaçlardan, iyi tanımlanmış, yöntemlerden ,sistemle bütünleşmiş ve ustalıkla kullanılan teknolojik araç ve gereçlerden, deneyim birikiminin erdeminden haberdar(iyi yetiştirilmiş ve etkin biçimde örgütlenmiş personelden yoksun ve özenle planlanmış deneylere dayanmayan, aceleye getirilmiş tüm girişimler, hüsrarla sonuçlanmaya mahkûmdur.